

da kod kasnijeg podražaja optičkih celula onaj podražaj, koji od te celule, poradi već davno izglađenog puta, prelazi do akustične celule, ne podraži **sve** moždanske celule, koje se između njih nalaze? Zašto ne izazove u svim tim celulama uspomene koje odgovaraju?

O mehaničkoj psihologiji možemo uistinu govoriti samo onda, ako priznamo, da se moždanski molekili ne giblju po zakonima fizike i hemije, nego da u tim molekulama vlada inteligencija; da u tim molekulama postoji svijest, pa znadu što čine, i da to čine u međusobnom dogovoru itd. To znači, da je psihologija u mehaničkom smislu nesmisao i nemogućnost.

I koliko je tekar muka, ako tko hoće da mehanički s pomoću fizike i hemije protumači naše mišljenje! Po mehaničkoj se psihologiji nalaze u celulama moždana kod čela predodžbe, koje su jedna na drugu već djelovale preko izglađenih puteva. No kako je tu s nečutilnim predodžbama, n. pr. o iracionalnom broju, drugom korijenu iz broja dva, o supstanciji, kvalitetu, relaciji i t. d.? Kako mogu te predodžbe doći u te celule? Što im odgovara u moždanskim celulama pokraj čela? Kako može fizikalno-hemijsko stanovište da protumači nenadane ideje u znanosti, umjetnosti i tehnici? Kako ih izvode moždanske celule? Zar se moždanske celule giblju, kada razmišljam n. pr. o Bogu, slobodi, neumrlosti, naravi? da li se giblju lagano ili brzo, uz jake ili slabe sudare?

Činjenice su u protivurječju s mehaničnom psihologijom. Takova je psihologija mogla nastati samo u doba, u kojem su se znanosti toliko i tako pretjerano specijalizirale. Mehanička psihologija obožava biologiju i stoji pod njezinim utjecajem, a biologija se ne osvrće ni na činjenice fizike ni hemije ni prave psihologije; da i da se biološki psiholog ponosi svojim neznanjem.

Aksiom je mehaničke psihologije, da paralelno sa psihicnim činima idu i fizični čini u moždanima (psihofizični paralelizam). A ne može se dokazati, da tako biva ni kod koje spoznaje, misaonog čina, čućenja i htijenja. Naprotiv je vrlo lako sve tumačiti, kada priznamo da duša prima čutilne osjete i na svoj način na njih odgovara (Cir. Jellinek, 1. c. 202.—207).

S.

OKULTISTIČKI KRISTAL.

Danas se mnogo govori o »podsvijesti«. Što je to?

Prvi je tu riječ počeo upotrebljavati i time prvi je uveo u njemački jezik Maks Dessoir, sveučilišni profesor u Berlinu, pa je onda ta riječ prešla u sve jezike. »Podsvijest« nije besvijest, nego je nešto pozitivna. To »nije suma tako zvanih dispozicija u spominjanju, koja se čuva u našoj nutarnjosti, da kod zgrade

opet izroni i dođe u svijest; ne, to je reservoir svih duševnih moći, koje se usredotoče u jednu tačku i time prekorače normalnu mjeru, a i spoje se i s drugim duševnim središtima pomoću psihičnog kontakta« (Straubinger, Hirt u. Herde 1924. 102). Baerwald piše o podsvijesti: »Ona je ropotarnica zaboravljenih i nepaženih nuzstvari, košarica za duševne otpatke-kaotična hrpa. No i tu ima organizirajućih sila, pa tako svijet ispod praga svijesti može da postane drugi Ja. Svaka nehotična djelatnost, kojom ne upravlja svijesna namjera, može da postane cijev, kroz koju se izdigne ono što je besvijesno«. (Intellektuellen Phänomene 1925, 7, 11).

Dessoir je ovu pojavu o podsvijesti i svijesti htio da time protumači, što je priznao tobože dvostruki »ja«. To nije potrebno. Ta mi smo vazda svijesni, da smo kod djelatnosti svijesti i podsvijesti jedna ista osoba (Cfr. Löwenfeld, Hypnotismus u. Medizin 1922. 82—87).

Ako ova podsvijest jače dirne u svijest i tako se približi ćutilnoj predodžbi, a da čovjek ipak takovu spoznaju ne zamijeni s pravom ćutilnom, onda tu pojavu zovemo »pseudohalucinacije«. Tako Binet pripovijeda o svom prijatelju Dr. A., kako je išao Parizom i na vratima neke restauracije ugledao natpis »Verbascum thapsus«. Idući dalje nemalo se tome čudio. No kada se vrati, vidje da je pravi natpis »Bouillon«. Kako je ipak došao do »verbascum th.«? Verbascum se zove francuski »bouillon blanc«. Prave su »halucinacije«, ako sebi nešto predočujemo, spominjajući se ili obnavljajući predodžbe, onom jakošću, kako to biva kod osjeta ćutilnog. Lehmann ih zove ćutilnom spoznajom bez objekta (Aberglaube u. Zauberei 562). Halucinacije se javljaju uslijed bolesti ili povodom jakih osjeta, a tako i pseudohalucinacije.

Klasičan imamo primjer, kako besvijesno izbije u svijesno, te kako nastaju pseudohalucinacije i prave halucinacije u okultističkom kristalu. Eto nekoliko primjera te pojave.

1. Gledanje kroz kristal.

U Kairu ili Aleksandriji naći ćeš i sada, da se masa ili nekoliko znatizeljnika okupi oko »proroka«, koji otkriva tajne javno na trgu ili posred puta. Taj prorok sluša svoje »klijente«, što žele, pa dozove koga dječaka, napravi mu na dlanu četverokut, izlije nešto tinte ili ulja u sredinu tog četverokuta i naredi dječaku, neka bulji u tu tačku. Dječak gleda ukočeno u svoj dlan. Prorok iza nekoliko vremena upita, neka kaže što vidi. I dječak počme opisivati, kako vidi razne osobe, opisuje njihova odijela, čuje njihov razgovor. Naravno radi se o osobama, o kojima žele »klijenti« nešto čuti. Takav je dječak u dobi između 8. i 10. godine. Može biti i djevojčica.

Kristalnim gledanjem bave se ne samo istočnjaci, nego i moderni okultiste. Miss Goodrich-Feer se mnogo bavila ovim

pitanjem, te je svoje nazore i pokuse priopćila u djelima engleskog društva »Society for psychical research«. Čujemo odatle par primjera.

a). »Jednom sam u kristalu — tako pripovijeda ta spisateljica — vidjela svoju prijateljicu, koja mi je iz kola mahala rupcem. Zadnji put, kada sam je vidjela, nosila je dugu kosu, a sada je imala podvijenu, kako to običavaju mlade gospode. Slijedećeg dana posjetih svoju prijateljicu. Ona me blago ukori, što nijesam na nju ni pazila, kada je mimo mene prošla kolima. Sada sam opazila, da ima kosu onako spletenu, kako sam to jučer vidjela u kristalu«.

»U kristalu gledam komad tamnog zida, a na njemu grmečak bijelog čemina. Upitam se tada, gdje sam to vidjela. Sigurna sam bila, da sam to negdje vidjela u nekoj ulici grada Londona. Sutra odem istim putem, kojim sam danas išla. I gle! Nadem uistinu ono mjesto s takvim zidom i čeminom. Dan sam prije tuda prošla i kako sam pozorno slušala svog pratioca, nijesam svijesno eto zapazila taj čemin«.

»Nehotice odbacim pismo, a da nijesam bila prepisala ni zapamtila točno adresu pisca. Znala sam, iz koje je zemlje bilo to pismo. Tada uzmem atlas i nađem na grad, za koji sam se sjetila da je stajao na omotu. Ali ime ulice ili kuće nikako da mi dođe do svijesti. Tu pokušah s kristalom. I gle! Iza malo časaka ugledah siva slova na bijelom ozađu riječ »Hibbs House«. Kada si nijesam znala bolje pomoći, napišem tu adresu. Iza malo vremena dobih odgovor, a na pismu je bio natpis kao i prije: Hibbs House«.

Miss Z. (pripovijeda Lehmann, Aberglaube u. Zauberei 580) je ugledala u kristalu mnoštvo slova u crvenoj svijetloj boji. Ona je ta slova ovako zabilježila: detna waeno er os otnio jaeta virpel crict sumeb gnilli wotevig sevlesmeh puot ehtt cejbus. Što znače ta slova? Miss Z. je upoznala, da su to riječi, koje treba otraga čitati i bile su: Wanted a someone to join a private circle, must be willing to give themselves up to the subject. Ta su slova bila u oglasu u nekoj novini, koju je gospođa Z. malo prije toga čitala.

Miss G. Freer kaže, kako je pisala nekoj prijateljici i predbacila joj, kako je mogla biti u Londonu 10 dana i nije ju posjetila. Nije se stoga začudila, kada je slijedećeg dana ugledala u kristalu tu svoju prijateljicu; ali nije mogla da shvati, što joj se prijateljica sada u kristalu pojavila s mapom za muziku i reče joj, da sada polazi kr. akademiju muzike. Kasnije se uvjerila, da je sve tako i vidjela je kod nje mapu sličnu onoj u kristalu.

Kako da protumačimo ove i slične slučajeve?

Očevidno je, da su navedene slike u kristalu predodžbe, koje su u podsvijesti, ali ih gledanje kroz kristal sada riješilo i dovelo u svijest.

Gotovo redovito vele osobe, koje ovo dožive u kristalu, da nijesu nikada što prije vidjele ili čule. No na takove se tvrdnje

ne možemo osloniti, jer eno i gospođa s čeminom bi bila mislila i jamčila, da toga nije nikada vidjela; slično reci o događaju s mapom. Izdaje nas dakle pamćenje.

b). Druga su skupina vizijâ u kristalu ideje ili slike, koje smo stekli svijesno ili besvijesno i pretvore se u objekte gledanja.

Na ovaj način gledamo u kristalu n. pr. Zadnju večeru Leonarda da Vinci ili Opći sud Michelangelov. Tu promatramo pojedine osobe, proučavamo psihologiju položaja, gledamo njihove kretnje i slušamo njihov razgovor. Kroz kristal možeš tako gledati vatru u paklu ili bitku pod Sigetom i slično.

c). Treća je skupina vizijâ, koje se temelje na telepatiji ili bistrom gledanju. Evo par primjera.

Neka Engleskinja pripovijeda: Pred neko doba gledala sam u kristal i ugledala lady Radnor, gdje sjedi u velikom, crvenom naslonjaču i to u sobi, gdje je doslije nijesam nikada vidjela. U sobu tada uđe neka gospođa u crnom odijelu i s bijelom kapom i položi ruku na rame lady Radnor. Mislim, da je bilo oko 7 i po. Te iste večeri napišem pismo gđi Radnor, neka zabilježi, što je u taj sat radila, jer sam je vidjela u kristalu. I gle! Malo zatim susretnem tu gospođu. Ona mi točno sve potvrdi, da se slaže s mojim viđenjem u kristalu.

2. Kako da to protumačimo?

Najprije moramo biti sigurni, da li je sve to tako točno vidjela ona gospođa u svom kristalu; ta više puta se dogodi, da mislimo da smo sve onako vidjeli, kako nam drugi pripovijedaju. To je sugestija ili autosugestija. Nadalje i na to treba pripaziti, da li ona gospođa nije više puta vidjela svoju prijateljicu u crvenom naslonjaču i kod toga druge osobe da joj polože ruku na rame. No kada bi sve istinito bilo, to je slučaj telepatije. To nije ništa iznad prirodnih pojava, i ako nam je mnogo toga još tajnom. O tome je bilo govora u »Životu« (1928, br. 5.) Kod svega valja biti na oprezu, da slučajne činjenice ne postavimo u skupni odnos, ako tamo ne spadaju. A to nam se lako potkrade, jer smo podvrgnuti sugestiji činjenica i tuđeg pripovijedanja i rado dovodimo u uzročnu međusobnu svezu, i ako to ne bi učinili kod normalnih prilika. Ako se lady Radnor često sastaje sa svojom prijateljicom u sobi, gdje je crveni naslonjač, pa ona sjedi, što je naravnije nego da joj prijateljica položi ruku na rame? Obično se prijateljice sastaju u isti sat na večer, pa je u podsvijesti to i znala gospođa kod kristala. Još nešto. Ako je lady Radnor pripovijedala, što je u spomenuti sat radila, pa je upitala ona gospođa: Je li da je vaša znanka imala crno odijelo? Lady Radnor će sugestivno odgovoriti jesno. To se slično dogodi kao kod sanja.

Navedimo još jedan primjer, kako vizije znadu »nehotice« postati i »proročanstva«.

Miss G. — Freer je jednom vidjela u kristalu nekog čovjeka, koji se naslonio na uski prozor i izvana gleda u sobu. Ona o tome pripovijeda: Lice je tog čovjeka bilo zastrto i nijesam ga mogla raspoznati, jer je kristal navečer slabe jasnosti. Pomislih, da je to viđenje posljedica razgovora zadnjih dana o provali i krađi. Ogledah jedini prozor, koji je u kući bio sličan onome u viziji, pa sam zapazila, da se k njemu nije moglo doći. Tri dana iza te vizije nastade požar. Nadodoše gasioci i čovjek, koji je imao zastrto lice mokrim rupcem, sličan je bio onoj pojavi u viziji.

Tako mis G. — F. Na ovo primjećuje Lehmann: »Nije li ovo proroštvo više nego li fantazija? Nema li pravo mis X., kada je najprije pomislila, da je ona vizija plod njezina razgovora o provalama? Kasniji događaj ona sasma svojevoljno dovodi u sklad s vizijom, jer su sebi slični. Od svakog je tumačenja ovo najvjerojatnije« (1. c. 581)

Kako fantazija mnogo sudjeluje kod gledanja kroz kristal, vidi se i odatle, što gledaoci uzmu u pomoć povećalo, da mogu bolje razabrati pojedinosti na slici u kristalu, a ipak ta slika nije ništa objektivna. Dobro opaža Buchner: »Tu volja djeluje kao rutinirani hipnoziter: da bolje dođe do cilja, hvata se pomoćne sugestije« (Von der übersinnlichen Dingen, 120)

Vizije su različite. Katkada su slike tako jake kao osjeti. O kristalu ovisi njihova veličina, ali ih rijetko zamijenimo s realnošću. Ima osoba, koje ih istovjetuju, ali su tada tu potpune halucinacije. Katkada nema boje, te su slike slične risarijama ili fotografijama bez boje.

U gledanju kroz kristal je vazda neka vrst autohipnoze, t. j. sam upadneš u takovo subjektivno raspoloženje, koje se razlikuje od hipnotičnog i magnetskog sna samo time, što kod kristala to ne prouzroče vanjske osobe, nego svak sam svojom autosugestijom i koncentracijom. Tu nema duševnog ograničenja ili zapreka, osobito u pamćenju (Buchner, 1. c.). Svatko je za gledanja kroz kristal budan, ali je manje osjetljiv za vanjske stvari nego li inače. Dakle je tu neko umanjenje osjetljivosti i halucinacije se brzo razvijaju kao sanje kod sna. Kod kristalnog gledanja sudjeluje i volja, kako smo vidjeli, te upliviše na oblik i smisao kristalnih halucinacija. I ovdje brzo zaboravimo kao i kod sanja. Možda su stoga i iste sile kod kristalnog gledanja i sna, samo su kod kristalnog gledanja intenzivnije i urednije i jednostavnije (Buchner, 1. c. 121)

Tko je dobar subjekt za gledanje kroz kristal? Svatko, ko je potpuno zdrav. Koga boli glava, ne će ništa pravo vidjeti. Dapače veće, da gledanje kroz kristal nije štetno po zdravlje (Lehmann, 1. c. 578). Gospoda Verrall jamči, da nju gledanje kroz kristal nikada ne umara (Cfr. R. Tischner, Geschichte der okkultistischen Forschung II, 169).

Mjesto kristala upotrebljuju i ogledalo, polirano drvo, svoje nokte na prstima, mirnu površinu vode. Sve je to bilo poznato i pred 3.000 godina starom vijeku.

Starom su vijeku kao i okultistima našeg vijeka poznate pojave, koje se zbivaju kod prislušivanja »šumećih« školjki. Stari su tu tobože dobivali odgovore od Nivasha, zračnog duha. I okrenuti lovački rog izazivlje u našem uhu halucinacije sluha.

A. A.

P A U K.

Velik je njihov broj po našim vrtovima i kućama; u proljeće i ljeti je pravo uživanje, ako promatramo njihov rad u predanju paučine ili kada navaljuju na svoj plijen. Znanstveno ga ubrajaju u »arachnoidea«. Ovih je doslije do 4.000 vrsti poznato.

Pauka (araneida) ima tijelo od par milimetara veličine do 10 centim. i više. Njihovo tijelo ima 2 dijela: prednji glavo-pršnjak (cephalothorax) i zadnji zadek (abdomen). Na prvome dijelu ima do 4 para nogu, te oči (2—12), željuone pipaljke (svatke s 1—3 članka); noge imaju više (7) članaka. Najlakše vrsti pauka grabe nemaju često ni zrača, ni disala. Većina pauka nosi sobom jaje u posebnoj vrećici. Kod nas je najpoznatiji »pauk krstaša« (epheira). Njega ćemo najviše imati pred oči u sljedećem svom razlaganju.

Paučina.

Pauk koade na zadnjem dijelu tijela 4—6 malih bradavica s tankim cijevima. Prednje dvije bradavice imaju 70, dvije srednje 150, zadnje dvije 120 takovih cijevi. I svaku tu cijev gible posebni mišić. Materijal paučine dolazi iz žlijezda kroz spomenute cijevi i odmah se osuši, netom dopre na zrak, jer za taj materijal vrlo tanak i treba da više cijevi spoji tu predu u jednu nit. To i čini pauk, i to prema potrebi spoji više i manje cijevi. Zato sve niti nisu jednake debljine. Čovječji vlas ima debljinu 1/20 ili 1/10 milimetra, a nit pauka krstaša ima debljinu jedne tisućinke milimetra i ako je u njoj do 700 pojedinih niti (kod kućnog pauka do 400). Poprijечно oko 90 paukovih niti odgovara debljini jedne niti svilene bube, a 15.000 pojedinih paukovih niti debljini čovjekove vlasi.

Pauci su vrlo štedljivi sa svojom paučinom. Oni ne predaju, ako prijete kiša, koja bi im lako uništila njihovu predu, pa stoga u neku ruku znadu »proricati« vrijeme. Štedljivi su oni, jer preda ovisi o količini hrane što je dobiju od svog plijena. Prema toj količini raste i njihovo tijelo i jakost produkcije kod spomenutih njihovih žlijezda. Pauk može 2—3, čak i do 4 puta nanovo